

אסף צחור

ממונה על האסטרטגיה, המשרד להגנת הסביבה

ציטוט

צחור א. 2016. מה המחיר של שמירה על איכות החיים בישראל ברמתה הנוכחית? אקולוגיה וסביבה 7(2). העתק

מה המחיר של שמירה על איכות החיים בישראל ברמתה הנוכחית?

May, 2016 ב17

גיליון קיץ 2016 / כרך 7(2)

בקצה

שמירה על איכות חיים מתמשכת וכוללת (inclusive), המכונה גם איכות חיים בת-קיימא, היא במובנים רבים, תכלית קיומה של הממשלה. אבל נסיבות החיים – צפיפות אוכלוסין, התכלות מואצת של משאבי טבע, שינוי האקלים, פגיעה בשלמות המערכות האקולוגיות, חשיפה הרת אסון של האדם למפגעים בריאותיים ולחומרים מזהמים – ומישורים אחרים של הקיום החומרי, כגון קדמה טכנולוגית, אבטלה מבנית, קיפאון כלכלי, שחיקת האמון בין התושב והממסד – כל אלה הופכים את השמירה על איכות חיים בת-קיימא לאחת הבעיות האידאולוגיות והניהוליות המורכבות ביותר של קובעי המדיניות של זמננו. במציאות דינמית, מרובת תחרות ומשברים, זהו אתגר שלא ניתן להפריז בחשיבותו.

על רקע האתגר, המונחים 'קיימות' ו'פיתוח בר-קיימא' נעשו "בון טון" ציבורי – נפוצים, יום-יומיים ופופולריים. עם זאת, חרף הפופולריות שלהם, המושגים נותרו עמומים, מופשטים, פתוחים לפרשנות ונוחים להטיה [3, 4, 7]. עבור ממשלות, שהן האפוטרופוס של איכות החיים, האי-בהירות שמרחפת מעל המושגים הללו בעייתית. 'איכות חיים בת-קיימא' נותרה מושג ערטילאי. ערטילאיות מקשה על מדידה. ואת מה שלא ניתן למדוד, קשה מאוד לנהל. במצב דברים זה, מלאכת ניהול הפיתוח הכלכלי-חברתי הופכת מלאכה מורכבת עוד יותר.

בהיעדר שדה סמנטי מוסכם, ובהיעדר מודל ניהולי ברור, הפיתוח הכלכלי בא על חשבון ההגנה על משאבי הטבע, על סביבת המחיה ועל בריאות הציבור. מכאן נובעת החשיבות של ההגדרה והמדידה של המונח 'פיתוח בר-קיימא' לעיצוב מדיניות אחרת. הניהול הציבורי צריך מודל.

גישת ההון לקיימות

גישת ההון לקיימות מציעה מודל שכזה. גישת ההון מבוססת על ההנחה שלרשותה של ממשלה עומד תיק נכסים שמרכיב ארבעה מלאים של הון: כלכלי, טבעי, אנושי וחברתי. מלאי ההון משרתים את הממשל ואת החברה באספקה של שירותים ושל מוצרים, שתורמים לרווחתם של תושבי המדינה. אין שיפור באיכות החיים בלא מאגרי הון לאומי (national capital stocks). על כן, יש לנהל את הצריכה הלאומית של ההון כך שתוכל להימשך לאורך זמן. ארבעה מלאי ההון כוללים רשימה של נכסים. חלק מהנכסים הללו נסחרים בשוק (למשל, נכסי הון כלכלי כדוגמת אגרות חוב), וחלק אינם נסחרים (למשל, נכסי הון חברתי כגון אמון הדדי, או נכסי הון טבעי כדוגמת אוויר נקי). מצב הנכסים – כמותם ואיכותם – מושפע מהחלטות הממשלה לייצר הון, לצבור הון או לצרוך הון [1, 5].

גישת ההון מסייעת למדינאים לפזר את ערפל המשמעות האופף את המושג 'קיימות'. נוסף על כך, העיסוק בגישה הזו מחייב את הממשלה לעסוק בשאלת העיזבון שהיא מורשה לממשלות הבאות ולדורות הבאים [6].

מדדי קיימות לישראל

בחודש מרץ 2016 אימצה הממשלה את גישת ההון במסגרת הדו"ח הממשלתי למדידת

איכות חיים, קיימות וחוסן לאומי [2]. הדו"ח – תוצאה של שתי החלטות ממשלה ועבודה של למעלה מ-200 מומחים ממוסדות הציבור בישראל – מוקדש ברובו לסוגיות של מדידת איכות החיים. הדו"ח מכיר בחשיבות של מדידת איכות החיים, אך טוען כי מדידה זו היא חלקית: "המונח איכות חיים הוא קצר יריעה, מאחר שהוא עוסק באיכות החיים הנוכחית. הוא משלים את תמונת המצב המבוססת על מערכת החשבונות הלאומיים ומדד התמ"ג, אבל תמונת המצב הזו אינה מסייעת לממשלה להעריך אם איכות החיים יכולה להימשך לאורך זמן". לכן, קובע הדו"ח, "יש להשלים את המדידה של איכות החיים במדידת הקיימות של איכות החיים...". כדי לעשות זאת אימצה הממשלה את גישת ההון, שמחברת את איכות החיים עם הגורמים (המשאבים, הנכסים) שיוצרים את איכות החיים לאורך זמן [2].

המסגרת מציעה הזדמנות ייחודית לדבר בנושאים אחרת על סוגיות של חוב לאומי, אמן הדדי, חינוך והשכלה עם משאבי טבע, קרקע ואוויר. המסגרת יוצרת מרחב לדיון בין-תחומי – המערב אקולוגיה, סוציולוגיה וכלכלה – על תחליפיות בין נכסים שונים. כלומר, האם ניתן וכדאי, ובאילו תנאים ומחיר, להמיר נכסי הון טבעי – למשל, משאבים מתכלים דוגמת זרחה (פוספט) – בנכסים כלכליים, דוגמת ציוד ומכונות, במטרה להשקיע אותם בצבירה של נכסי הון אנושי – דוגמת חינוך טכנולוגי ומיומנויות הנדסיות (ראו [איור 1](#)) [2].

איור 1. מסגרת למדידת איכות חיים ולמדידת איכות חיים בת-קיימא
 נכסים הם "גורמי הייצור" של איכות החיים. ניהולם מחייב את המדידה של מצבם, של קצב הפחת שלהם ושל גמישות התחלופה שלהם. יש צורך במדדים תיאוריים כדי להבין אילו משתנים משפיעים על דפוסי ההשקעה, הצריכה, הפחת והניהול של נכסי ההון השונים. מדדים אלה הם מדדי ההקשר, הכוללים: אוכלוסייה – גודל, שיעור גידול ומבנה; הגירה: צפיפות; יחס תלות. * מדדים סובייקטיביים

מדדי איכות החיים			
צריכה מהמלאים		השקעה במלאים	
מדדי הקיימות של איכות החיים			
נכסי הון טבעי	נכסי הון כלכלי	נכסי הון אנושי	נכסי הון חברתי
<ul style="list-style-type: none"> שינוי בשימוש בקרקע מצאי מיניו (מחירי שוק) רצליים של מאגרי מינרלים מצאי ושיווי של מאגרי מים מצאי ושיווי של מקורות אנרגיה איכות אוויר 	<ul style="list-style-type: none"> ערך נטו לנפש של נכסים פיננסיים כלטי חול (חוב לאומי לנפש) נכסים קבועים לנפש השוויון הכלול של פטנטים, או השקעה במחקר ופיתוח 	<ul style="list-style-type: none"> תוחלת חיים בריאים מיומנויות בוגרים (לפי סקר PIAAC) שיעור בעלי השכלה על-תיכונית בקרב בני 30 שיעור ההשתתפות בכוח העבודה 	<ul style="list-style-type: none"> אמון כללי * שיעור הצבעה בבחירות הכלליות שיעור התנדבות שחיתות נתפסת *

קצב הפחת של הנכסים וגמישות התחלופה ביניהם

איור 1
מסגרת למדידת איכות חיים ולמדידת איכות חיים בת-קיימא

נכסים הם "גורמי הייצור" של איכות החיים. ניהולם מחייב את המדידה של מצבם, של קצב הפחת שלהם ושל גמישות התחלופה שלהם. יש צורך במדדים תיאוריים כדי להבין אילו משתנים משפיעים על דפוסי ההשקעה, הצריכה, הפחת והניהול של נכסי ההון השונים. מדדים אלה הם מדדי ההקשר, הכוללים: אוכלוסייה – גודל, שיעור גידול ומבנה; הגירה; צפיפות; יחס תלות.

* מדדים סובייקטיביים

באימוץ המסגרת יש בשורה של ממש: נוכל להתחיל ולהעריך אם איכות החיים בישראל יכולה להימשך לאורך זמן. הסטטיסטיקאית הראשית של הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי (OECD), שמלווה את המהלך, ביקשה להדגיש: "מטרת מדדי ההון היא לזהות את הגורמים שתורמים לאיכות החיים, ולשפר את הניהול של המשאבים הלאומיים... זה מצריך מאתנו, מכולנו, שינוי של תפיסת עולם. זה מה שהארגון וממשלת ישראל מבקשים להשיג".

מקורות

2. צחור א (עורך). 2016. מדדי איכות חיים, קיימות וחוסן לאומי 2015. ממשלת ישראל.

3. Lehtonen M. 2004. The environmental social interface of sustainable development: Capabilities, social capital, institutions. *Ecological Economics* 49: 199-214.
 4. Robinson J. 2004. Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological Economics* 48: 369-384.
 5. Stiglitz J, Sen A, and Fitoussi J-P. 2009. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.
 6. United Nations. 2008. Measuring Sustainable Development. Report of the Joint UNECE/OECD/Eurostat Working Group on Statistics for Sustainable Development, United Nations, New York and Geneva.
 7. United Nations Economic Commission for Europe. 2015. Sustainable development. Viewed 20 Jan 2016.
-